

Crossing the Boundary into the Russian “Imagined Community”: “Language”, “Culture” and “Religion” in Russian Media Discourse on the Integration of Immigrants

Christine Myrdal Lukash
Oslo: Universitetet i Oslo 2019
266 sider

Omtalt av **Jussi Lassila** [ph.d., seniorforsker på Utrikespolitiska institutet (FIIA), Helsingfors, jussi.lassila@fiia.fi]

Tittelen på Christine Myrdal Lukash’ avhandling i russiske områdestudier viser at den tar mål av seg til å gi et bidrag til forskningen på nasjonal identitet og nasjonalisme i Russland. Man kan da også si at studiet av det postsovjetske Russlands selvforståelse har spilt en sentral rolle for fremveksten av russlandsstudier som fagområde. Slik sett har Lukash gjort et modig valg i det å utforske hvordan temaene «språk», «kultur» og «religion» relateres til integrering av innvandrere i russisk mediediskurs. Modig, ikke fordi emnet er ukjent, men tvert om fordi det allerede finnes en enorm forskningslitteratur om identiteter, media og deres felles forbindelser. Lukash prøver ikke å dekke over dette, men påpeker derimot i bokens aller første setning at emnet er knyttet til et århundregammelt spørsmål i russisk offentlig debatt om hvordan russere forstår hva som er det russiske forestilte fellesskapet. Avhandlingen har to sentrale forskningsspørsmål: *Hvordan har det russiske nasjonale fellesskap blitt representert i mediediskursen om integreringen av innvandrere fra 2000 og frem til 2015? I hvilken grad samsvarer dette «bildet» av det russiske fellesskapet med det som er formidlet i presidentdiskursen i samme periode?*

Heller ikke Lukash’ metodologiske valg i møte med disse spørsmålene er nye. Det er «naturligvis» en diskursanalyse av hvordan Benedict Andersons «forestilte fellesskap» formes. Der mange kvalitative studier som bruker media ofte behandler metodologiske valg litt på autopilot, presenterer imidlertid Lukash en beundringsverdige systematisk metoderefleksjon i oppbygningen av sin analyse. I kjernen er tre «kritiske diskursive momenter» eller diakritiske markører – «språk», «kultur» og

«religion» – som manifester seg i diskursen på høyeste offisielle nivå, med andre ord presidentdiskursen, så vel som i utvalgte medier.

Disse markørene er ikke oppsiktsvekkende i seg selv. Alle de tre markørene er mer eller mindre til stede i identitetsdebatter, det være seg i Russland eller et hvilket som helst annet sted. Likevel er nettopp valget av denne formen for selvnlysende markører den største styrken til et verk der det århundregamle spørsmålet om russisk identitet gir gjenklang. Markørenes rolle som *nodalpunkter* for identiteters grenser konkretiserer på en fin og tydelig måte mange av de temaene som tidligere studier har pekt på (for eksempel tvetydigheten mellom begrepene *rossijskij* og *rususkij*), men som ofte har gjentatt eksisterende og velkjente oppfatninger om fluks og tvetydighet i russisk identitet. I Lukash' studie, derimot, gir «språk», «kultur» og «religion» i sammenheng med integreringen av innvandrere klare og konsise resultater som harmonerer med forfatterens empiriske materiale og metodologiske valg.

Studien består av åtte kapitler. Introduksjonen byr på en gjennomgang av sentral forskning på emnet og hovedtemaer i russisk identitetsdebatt, før den skisserer avhandlingens forskningsidé. Kapittel 2 presenterer det teoretiske rammeverket, mens tredje kapittel diskuterer metodologien. Et paradoks ved avhandlingens systematiske oppbygning er overfloden av underkapitler. Som en følge av at arbeidet er så grundig, blir lesbarheten til en viss grad svekket. Dette problemet stammer selvsagt i all hovedsak fra sjangerkravene som stilles til en avhandling.

Imidlertid kunne kanskje kapitlet om det teoretiske rammeverket ha vært inkorporert i metodekapitlet, som er et av bokens beste. I dette kapitlet går Lukash detaljert inn på avhandlingsprosessen og diskuterer data, forskningsspørsmål og metodologisk-analytiske valg på fengslende vis. Jeg anbefaler forfatteren å skrive en artikkel om stegene i forskningsprosessen hennes for en akademisk metodeguide. Et alternativ til den nyansevarheten som utvises i kapitlet (særlig s. 53–54), kunne ha vært en løsere beskrivelse av forskerens valg om å analysere emnet, og dette kunne ha inngått i introduksjonen som en «smakebit» på temaet. Slike personlige steg og valg er alltid forskningsprosessens utgangspunkt, som alle teoretiske rammeverk, forskningsspørsmål, senere data og analyse deretter bygger på. Dette kunne også særlig ha avhjulpet den uunngåelige opptattheten av å utvise akademisk faglighet som man gjerne ser i doktoravhandlinger, der mulige teoretiske veivalg presenteres til et punkt der leseren kjeder seg eller blir forvirret. Men alt i alt er dette et fremragende kapittel som ikke etterlater noen tvil om hvorvidt Lukash' valg er meningsfylte.

Det fjerde kapitlet markerer analysens begynnelse og adresserer nøkkeltaler holdt av Putin, samt noen av Medvedev, om russeres «forestilte fellesskap». Analysen viser hvordan presidentdiskursen avslører at bekymringer og konflikter vedrører spenningen mellom enhet og mangfold snarere enn den tradisjonelle «statsborgerlig/etnisk»-dikotomien («civic/ethnic»). Videre avslører presidentdiskursen den uklare rollen til «kultur», som later til å være en «signifier» uten «signified».

På bakgrunn av analysen av presidentdiskursen studerer kapittel 5 et utvalg medieartikler om innvandring (hovedsakelig fra Kreml-vennlig presse, bortsett fra den halvoffisielle *Moskovskij komsomolets* og opposisjonelle *Novaja gazeta*). Sammenligningen med analysen av presidentdiskursen viser at det som er felles for begge diskursene, er det russisk språkets rolle som en samlende kraft utenfor Russland (hvilket tydelig demonstrerer Russlands fortid som imperium). Samtidig, der presidentdiskursen opprettholder den sovjetiske tradisjonen som legger vekt på mangfold innad i Russland, er dette fullstendig fraværende i mediediskursen. I stedet vektlegger mediediskursen spørsmål om assimilering og oppfatningen av «interne andre» i landet. Med andre ord gir Lukash' analyse konkret uttrykk for spenningen mellom elitens identitetspolitikk og den mer folkelige identitetsdebatten.

Kapittel 6 og 7 tar for seg rollen til henholdsvis «kultur» og «religion» som kritiske diskursmomenter i innvandringsdebatten. Avvisningen av multikulturalisme i integrering av innvandrere er felles med presidentdiskursen, men der presidentdiskursen har en tendens til å forstå fungerende integrering innenfor et imperialt (sovjetisk) rammeverk satt opp mot Vestens «verdimessige forfall», vektlegger mediediskursen likheter i utfordringene knyttet til innvandring i Russland og Europa. Den mest betydningsfulle forskjellen gjelder muligheten for kulturell endring, som er fullstendig fraværende i en presidentdiskurs som heller betoner kulturens vage, monolittiske enhet. I mediediskursen er derimot muligheten for kulturell endring til stede. Der veves «kultur» sammen med andre temaer i kontrast til presidentdiskursens monolittiske framstilling av «kultur».

Rollen til «religion» skiller seg fra «språk» og «kultur» ved at presidentdiskursen gjennomgående unngår emnet. Den russiske mediediskursen er på linje med generelle europeiske trender, der «islam» er «vi»-ets viktigste «andre».

Ved siden av russlandsstudier har denne forskningen mye å tilføre innvandrings- og integreringsstudier generelt. Lukash' arbeid viser samtidig at Russland som et unikt post-imperialt område kan ha mye å bidra med til studiet av identitet, også i andre regioner. Dette inkluderer spørsmål om forholdet mellom media og politisk makt, og sammenlignet med mer demokratiske kontekster er autoritære Russland her et fascinerende referansepunkt. Kremles politisk målbevisste konstruksjon av et «forestilt fellesskap», et prosjekt som grunner i uavklarte identitetsspørsmål, åpner for kreative endringer og tilpasninger av aktører lenger ned i hierarkiet – Russlands begrensede pressefrihet til tross. Lukash' omhyggelige og systematiske studie av Russlands «evige spørsmål» fremviser da også hvordan mediediskursen, til og med de myndighetsvennlige delene av den, i mange henseender distanserer seg fra identitetskonstruksjonene til Putins imperiale supermakt, konstruksjoner som samsvarer dårlig med innvandrings- og identitetsspørsmål slik de oppleves i hverdagen.